

<http://doi.org/10.26565/1727-6667-2025-2-20>
УДК 316.61:323.3

Куц Галина Михайлівна,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології, соціології та культурології
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61000, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7263-1958>
e-mail: kuts.niss@gmail.com

Куц Юрій Олексійович,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та державної служби
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8629-012X>
e-mail: koots.yuriy@gmail.com

УКРАЇНЬКА ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ VS РОСІЙСЬКА ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ДЕМАРКАЦІЙНІ ЛІНІЇ

Анотація. Стаття присвячена виявленню ключових демаркаційних ліній між українською та російською політичними ідентичностями. Акцентовано увагу на важливості здійснення концептуальної демаркації між поняттями української та російської політичних ідентичностей в контексті російської збройної агресії проти України.

Політичні ідентичності, як і різні форми колективних ідентичностей, є набутим явищем. Вони зазнають змін протягом тривалого періоду часу. Зазначено, що ефективні стратегії конструювання політичних ідентичностей детермінують формування нових традицій.

Здійснено порівняння феноменів української політичної ідентичності та російської політичної ідентичності, зокрема, в історичному контексті. Виділено основні відмінності між українським та російським типами політичних ідентичностей.

Аргументовано, що категорії індивідуалізму, свободи, неприйняття авторитарного начала є ключовими для української політичної ідентичності. Для носіїв російської політичної ідентичності категорія свободи не має вагомого значення. Навпаки, здавна вважалася чесною рабська покірність у середовищі московитів.

Носії української політичної ідентичності критично ставляться до представників влади. Відповідно, не варто очікувати від українців автоматичного підкорення начальству. Для громадян України важливим є авторитет та легітимність очільника влади.

Для носіїв російської політичної ідентичності важливою є потреба у верховному очільнику. Саме він повинен самостійно приймати всі важливі рішення. А населення ці

© Куц Г. М., Куц Ю. О., 2025

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

рішення має виконувати. Такий стан російської політичної культури детермінований тривалими практиками авторитаризму.

Констатовано, що однією з домінуючих ознак російської політичної ідентичності є атомізація, тобто, роз'єднаність суспільства. Така ситуація унеможливує формування значних протестних акцій в росії, оскільки люди нездатні довіряти одне одному.

Носіям української політичної ідентичності притаманна здатність до співпраці та самоорганізації, яка формується у суспільствах з високим рівнем соціального капіталу, де існує значна довіра між людьми.

Ключові слова: українська політична ідентичність, російська політична ідентичність, російська агресія, національна ідентичність, політична культура, Україна, росія.

Як цитувати: Куц Г. М., Куц Ю. О. Українська політична ідентичність vs російська політична ідентичність: демаркаційні лінії. *Теорія та практика державного управління*. 2025. Вип. 2 (81). С. 331–345. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2025-2-20>

Вступ. Популярність проблематики ідентичності у різних галузях суспільно-гуманітарного та соціально-політичного знання актуалізує проблему переосмислення феномену політичної ідентичності.

Поняття ідентичності набуло активного застосування у сфері суспільно-гуманітарного знання у 1960-х роках. Цей термін походить з латини (*identicus*), його первинне значення – однаковий, тотожний. У науковий обіг концепт ідентичності було введено Еріком Еріксоном (американський психоаналітик) [1, с. 237].

Зокрема, постає важливість здійснення концептуальної демаркації між поняттями української та російської політичних ідентичностей в контексті російської збройної агресії проти України. Відповідно, актуалізується аналіз виявлення ключових відмінностей між феноменами української політичної ідентичності та російської політичної ідентичності.

Огляд літератури. У проблематиці дефініювання категорії ідентичності розрізняють два її базових типи – індивідуальна ідентичність та колективна ідентичність (М. Кастельс [19], Е. Сміт [12] та ін.).

Проблематику ідентичності, зокрема, політичної ідентичності в контексті російської збройної агресії проти України, розглядали науковці з різних галузей суспільно-гуманітарного знання (Я. Бугайські [18], Т. Вакулова [1], В. Кимлічка [3], М. Гібернау [2], А. Киридон [4], Т. Кузьо [23], С. Руденко [10], І. Рущенко [11], Е. Сміт [12], М. Стародубська [13], Е. Томпсон [14], В. Шевко [15], Н. Яценко [16] та ін.).

Загалом, з огляду на російську збройну агресію проти України, потребує ретельної наукової уваги проблема виокремлення базових демаркаційних ліній між українською та російською політичними ідентичностями, що й визначило напрям дослідження.

Мета статті полягає у виявленні ключових демаркаційних ліній між українською та російською політичними ідентичностями.

Методологія дослідження. У дослідженні проблематики концептуальної демаркації між українською та російською політичними ідентичностями те-

оретико-методологічну основу склали загальнонаукові методи пізнання, зокрема, аналітичні, описові, порівняльні, емпіричні. Також методи дослідження проблематики політичної ідентичності базуються на принципах історичного, структурно-функціонального, системного аналізу.

Основні результати дослідження. Під поняттям ідентичності мається на увазі самовизначення індивіда у його причетності до певної спільноти. Це одна з базових властивостей особистості, яка сприяє формуванню її зв'язків із соціальним середовищем [8].

На думку М. Кастельса, ідентичність є визначальним принципом соціальної організації суспільства [19, р. 2]. Наявність різних типів колективних ідентичностей (культурних, релігійних, національних тощо) часто є джерелом сенсу для існування людей.

Згідно концепції Е. Сміта, для окремої людини індивідуальна ідентичність є відкриттям самої себе. А у вимірах колективної ідентичності таке окреме «Я» для людини «є ще й соціальним Я, категорією і роллю» [12, с. 12].

Цікавим є статус національної ідентичності, як одного з підвиду колективної ідентичності. Цей тип ідентичності, зазначав Е. Сміт, настільки багатовимірний, що для національної ідентичності притаманним стає присвоєння собі інших типів колективних ідентичностей. Насамперед мова йде про класовий, етнічний, релігійний типи колективної ідентичності. Саме тому «національна ідентичність стає такою гнучкою, неподатливою силою в сучасному житті й у політиці і може ефективно поєднуватись з іншими могутніми ідеологіями та рухами, не втрачаючи власного характеру» [12, с. 25]. Багатогранність національної ідентичності обумовлюється різними детермінантами. З точки зору М. Гібернау, багатовимірність феномену національної ідентичності обумовлюється п'ятьма компонентами: психологічним, культурним, історичним, політичним, територіальним [2, с. 20].

У класичній експлікації під поняттям колективної ідентичності переважно розуміють самовиявлення індивіда у різних контекстах (національному, регіональному, територіальному, політичному тощо), яке обумовлюється усвідомленням власної причетності до певної соціальної групи, а також до тієї системи цінностей, яку ця група поділяє [9, с. 124].

Політична ідентичність, зазначає Н. Яценко, – це «особливий вид соціальної ідентичності, спрямований на самовизначення індивіда/групи в політичному плані за допомогою ідентифікації з політичними інститутами» [16, с. 134]. Політична ідентичність передбачає, що спільноти та окремі індивіди беруть участь у політичному процесі. Також політичною ідентичністю обумовлюються взаємини між членами спільнот всередині та з іншими спільнотами, що поділяють схожі політичні переконання.

На думку М. Кастельса, соціальне конструювання ідентичності завжди відбувається під впливом владних відносин. Ці відносини, у свою чергу, обумовлюються політичними реаліями. В означеному контексті теоретик виокремив три форми та джерела формування ідентичності [19, р. 7-8]:

1) легітимуюча ідентичність (запроваджується домінуючими суспільними

інституціями з метою розширення свого владарювання, а також його раціоналізації стосовно різноманітних соціальних акторів);

2) ідентичність опору (генерується з боку акторів, які перебувають у позиціях чи в умовах знецінення або стигматизації);

3) проектна ідентичність (соціальні актори формують новий тип політичної ідентичності на основі доступних матеріалів культури). Розвиток проектних ідентичностей є спрямованим на зміну суспільства через впровадження нових наборів цінностей (у тому числі й політичних).

У формуванні колективних ідентичностей важливим є поняття цілісності. Задля цілісності ідентичності стратегії її конструювання варто співвідносити з просторовими, ціннісними, смисловими і часовими формами [4, с. 36].

Політичні ідентичності, як і різні форми колективних ідентичностей, є набутиим явищем. Вони зазнають змін протягом тривалого періоду часу. Тобто, це штучно сформовані феномени, вони не є чимось природним. Переважно, зазначав П.Г. Кільманзеґґ, конструювання колективних ідентичностей базується на основі трьох параметрів: комунікація, досвід, пам'ять [5, с. 39]. Конструювання ідентичностей на означених засадах детермінує формування нових традицій. Згодом такі традиції забезпечать тривалість існування нових колективних ідентичностей (зокрема, політичних).

Дійсно, спільні моделі пам'яті вельми важливі для формування стійких політичних ідентичностей. На думку Е. Томпсон, стійка національна ідентичність завжди базується на певному наборі міфів. Тобто, символічна складова ідентичності відіграє вельми вагомую роль. Але для імперій у формуванні спільної ідентичності набір міфів не став визначальним. «Марність спроб прискореного формування націй, таких як югославська, радянська, чехословацька, пояснюється браком набору символів, який міг би стати спільним для цих несправжніх таксономних груп» [14, р. 30]. Відсутність спільних моделей пам'яті стала на перешкоді імперським прагненням у забезпеченні лояльності колонізованих ними народів.

Спільний досвід окремих націй, спільні моделі пам'яті забезпечували підживлення спільної національної ідентичності колонізованих народів. З цього приводу В. Кимлічка зазначав, що «західні держави неправильно оцінювали стійкість національної ідентичності меншин. Зовнішні ознаки національної ідентичності можуть змінюватись упродовж короткого часу – наприклад, національні герої, міфи та традиційні звичаї. Однак сама ідентичність – відчуття належності до окремої нації з її власною національною культурою – значно стійкіша» [3, с. 34].

Звернемось до історичного підґрунтя в аналізі ключових параметрів української та російської політичних ідентичностей.

Для української політичної ідентичності ключовими параметрами є індивідуалізм, волелюбність, неприйняття авторитарного начала та ін.

Про це свідчать давні письмові джерела, де описувалися сутнісні риси характеру племен, що мешкали у давнину на сучасних українських територіях (анти, слов'яни). Звернемося до такого джерела, як «Стратегікон» [24]. Це письмове джерело датується VI–VII століттями, воно присвячене військовій справі. Вважається, що автором «Стратегікону» був візантійський імператор Маврикій (582–602 рр.).

Волелюбність та прагнення до свободи були сутнісними характеристиками антів та слов'ян. Зазначається, що ці люди незалежні, їх неможливо поневолити чи підкорити на їхній власній землі [24, XI.4, р. 120].

Також у «Стратегіконі» вказано, що ці племена не мають єдиного начальника. Тобто, відсутня централізація влади в одних руках. Можливо, саме звідси витікає схильність певного неприйняття влади, непокори владі. Хоча ми розуміємо з позиції сьогоdnішнього дня, що така децентралізація влади є найбільш ефективною саме за умов демократичної політичної системи.

Окрім того, зазначається, що коли між ними (антами, слов'янами) переважає розбіжність думок, вони або взагалі не доходять до згоди, або, коли деякі з них домовляються, інші швидко йдуть проти того, що було вирішено. Вони завжди ворогують один з одним і ніхто не бажає поступатися іншому [24, XI.4, р. 122]. Мабуть, саме тому автор «Стратегікону» таку поведінку цих давніх народів розцінює як недисципліновану та дезорганізовану [24, IX.3, р. 96].

У «Стратегіконі» вказується, що можна вдало скористатися нездатністю цих людей до підкорення лише одній особі. Серед цих племен багато царів, які завжди ворогують один з одним. Тому неважко завоювати деяких із них переконанням або дарами, а потім напасти на інших, щоб їхня спільна ворожнеча не об'єднала їх або не звела під одним правителем [24, XI.4, р. 123].

Також зазначається, що ці племена можуть заключити якийсь не вигідний їм договір. Але вони на нього погоджуються лише зі страху, а не через підкуп. Врешті, ці племена не поважають не вигідні для них договори і не дотримуються їх [24, XI.4, р. 122].

Цікаво, що давні мешканці українських земель цінували не лише власну волелюбність, але й свободу захоплених ними у полон людей. У «Стратегіконі» зазначається, що вони не тримають тих, хто був у їхньому полоні, у вічному рабстві, як це роблять інші народи [24, XI.4, р. 120]. Але вони встановлюють для цих полонених певний термін часу, щоб дати їм вибір: повернутися до своїх домівок з невеликою винагородою або ж залишитися як вільні люди та друзі.

Сутнісні риси характеру московитів (сьогодні вони означають себе терміном «росіяни») описано у щоденнику німецького дипломата Петровських часів. Автором «Щоденника подорожі до Московії», який був виданий у 1701 р., був дипломат Йоган-Георг Корб. Власне, Й.-Г. Корб став першим автором, що письмово виклав свої спостереження за Московією часві панування Петра I [22]. Цей Щоденник настільки роздратував тогочасну московитську владу, що було дано наказ знищити книгу. Тому було знищено майже всі екземпляри книги дипломата Й.-Г. Корба.

На думку Й.-Г. Корба, московити є народом, що ненавидить навіть тінь свободи. Це народ, який створений для рабства [22, р. 204]. Тому цей народ характеризується лагідністю лише за умов, що він є під гнітом. Московити з гордістю говорять про себе, що вони государеві холопи. Відповідно, у московитів спостерігається специфічне ставлення до власності: вони вважають, що все майно є государевим, а не їхнім [22, р. 203].

Московити, писав Й.-Г. Корб, вважають, що брехня – це доказ великого розуму. Московити взагалі не соромляться, якщо хтось виявив їхню брехню та вказав їм на це. Навпаки, цей гріх у них вважається достоїнством [22, р. 204].

У Щоденнику Й.-Г. Корба мова також йде про те, що московити продавали своїх дітей [22, р. 206]. Дітей вони фактично продавали в рабство. Якщо дитині було важко і вона втікала назад до своїх батьків, то батько знову продавав свого сина. Існував навіть закон, що більше, ніж чотири рази, не можна продавати дитину. Після четвертого разу батько втрачав права над дитиною. Власне, у такому ставленні до власних дітей, як до товару, спостерігаються й витoki сучасного ставлення росіян до своїх синів, які воюють у війні росії проти України. Для російських матерів та дружин переважно є важливими захоплені росіянами в Україні «трофеї» або ж матеріальні блага, отримані за їхніх вбитих чоловіків, але не їхні життя.

Домінуюча політична культура є фундаментом для формування політичної ідентичності. На думку С. Руденка, політична культура росії «побудована довкола моделі адаптованого до сучасності каганату» [10, с. 75]. Ознакою каганату є існування клану, що характеризується харизматичністю. Цей клан формує ієрархічну систему залежності підлеглих васалів за відповідними сферами спеціалізації. Централізована влада сконцентрована в руках такого клану. Важливим елементом каганатної системи є призначення на керівні посади в місцевих кланах статусних осіб.

З точки зору С. Руденка, «ключовою характеристикою каганату є неможливість його модернізації в національну державу» [10, с. 76]. Тобто, дійсна (а не фасадно-імітаційна) модернізація політичної системи росії здатна детермінувати руйнування її сучасного політико-інституційного устрою.

Загалом, основою для російської політичної ідентичності стала концепція каганату, що, врешті, призвело до домінуючого варварського типу культури на російській території. Натомість, основою для української політичної ідентичності стала концепція війська-держави, що, зокрема, детермінувало формування цивілізаційного типу культури на українських землях [10, с. 76].

Революція Гідності (зима 2013-2014 рр.) та російсько-українська війна (почалася у 201 р. і триває досі) спричинили вагомі зрушення у переформатуванні української політичної ідентичності. Загалом, для української політичної ідентичності стали важливими такі категорії, як самоорганізація, солідарність, довіра, жертвність тощо.

Революція Гідності сприяла появі спектру різноманітних самоврядних ініціатив, чим окреслила перспективи для конструювання нової мережево-корпоративної ідентичності. Також певним позитивним моментом у формуванні постмайданної політичної ідентичності українців стало часткове їх позбавлення від патерналістського типу мислення. Втім, українці так і не отримали щеплення від політичного популізму.

Загалом, у переформатуванні української політичної ідентичності співіснують два вектори: орієнтація на *сучасність* та спрямованість у *майбутнє*. Це пов'язано з тим, що процес перекодування української політичної ідентичності супроводжується епохальними викликами. Мова йде про необхідність вижити у війні, яку росія веде проти України. Також мова йде про збереження України як держави [7]. Окрім того, важливо зберегти позитивні набутки для майбутньої ефективної розбудови країни на демократичній основі (діяльність волонтерів, акції взаємодопомоги, феномени самопожертви тощо).

Період українсько-російського протистояння, що тривав з 2014 р. до початку повномасштабного російського вторгнення в Україну у лютому 2022 р. часто означають терміном «гібридна війна». На думку І. Руценка, основною метою гібридної російсько-української війни було не заволодіння територіями. Ключовою метою стала боротьба за уми людей [11]. Гібридні війни починаються зі стратегій суспільних розколів. Це продемонстрував український досвід. Суспільні розколи спеціально вносяться ворогом у певній країні для провокування конфліктів між різними спільнотами (соціальні, етнічні, релігійні, регіональні та ін.). У технологіях суспільних розколів ворог концентрує ключові акценти на перекодуванні групових ідентичностей. Переважно такі технології спрямовані на попозиціонування певної групи, як «вищої» у порівнянні з іншими спільнотами, що, зрештою, детермінує посилення конфліктів.

У цілому, для української політичної ідентичності притаманні такі ознаки як індивідуалізм, волелюбність, відторгнення авторитарного начала. Означені цінності певним чином корелюють з пріоритетами ліберальної демократії [6]. Разом з тим, спостерігається певна кореляція з ключовими принципами консерватизму, оскільки українська політична культура тяжіє й до традиціоналізму.

Монтування сучасної російської політичної ідентичності з приходом до влади В. Путіна набуло специфічних рис. Як зазначає Т. Кузьо, акценти стали сфокусованими навколо так званої російської винятковості [23, р. 2]. Ця винятковість, на думку російських лідерів, обумовлена унікальним цивілізаційним шляхом розвитку росії як євразійської держави. Означена євразійська винятковість, не будучи цивілізаційно ні європейською, ні азійською, нібито перевершує Захід. Врешті, під впливом таких ідей у суспільній масовій свідомості росіян зникла ідеалізація Заходу, що виникла наприкінці 1980-х років та була їм притаманною і в 1990-х роках. Натомість у російському суспільстві культивувалася ненависть до Заходу. В. Путін обіцяв захистити росію від Заходу, переконуючи росіян, що саме Захід прагне нав'язати їм чужі цінності. Парадоксально, що ідеї ненависті в російському суспільстві поєднувалися із заздрістю до західного способу життя. Вкупі цей симбіоз ідей спричинив жагуче прагнення знищити об'єкт заздрості.

Євразійство, на думку Я. Бугайські, є ідеологією, що переважно визначає себе як опозицію до вестернізму. Євразійство підживлює комплекс жертви в росії, яка нібито перебуває в облозі. Це призводить до поширення стереотипів «русофобії», що використовуються російською пропагандою проти критиків Кремля [18, р. 29].

Як зазначає В.Г. Шевко, у дискурсі постструктуралізму вивчення зовнішньої політики вважається тотожним вивченню проблематики ідентичності. Це пов'язано з тим, що стратегії зовнішньої політики держав обумовлюються домінуючими репрезентаціями ідентичностей у цих державах. Відповідно, «російська зовнішня політика та ідентичність є взаємно конститутивними дискурсивними категоріями і можуть розглядатися як соціальний конструкт» [15, с. 77]. У формуванні сучасного типу російської ідентичності, вважає автор, використовуються контрастні ідеологеми, пов'язані з протиставленням українській політичній ідентичності. Мова йде про сформовані в росії характеристики щодо України як «анархічної» та «фашистської» країни, яка є «маріонеткою у руках Заходу». Тобто, російська про-

паганда для виправдання збройної агресії проти України, спеціально в очах росіян формує образ ворога з українців, використовуючи надумані характеристики.

Навішування українцям ярлика «фашисти» – це продумана політична технологія з боку росії. У цементуванні сучасної російської політичної ідентичності вагому роль відіграють міфи Другої світової війни. Як зазначає Я. Бугайські, ці міфи вкорінюють два чіткі стереотипи, що вигідні Кремлю:

- 1) люди, які підтримують Кремль, є патріотами та антифашистами;
- 2) людей, які виступають проти політики Кремля, називають фашистами, нацистами та «русофобами» незалежно від фактичних політичних переконань [18, р. 37].

Для української політичної культури вельми важливою є індивідуальна свобода. Від носіїв української політичної ідентичності не варто очікувати автоматичного підкорення начальству, оскільки для українців важливим є авторитет та легітимність керівника. Від нелегітимного представника влади, який ще й діє незаконно, українці можуть позбутися. Це, наприклад, засвідчив Майдан 2013-2014 років, коли президент України Віктор Янукович, який повністю втратив легітимність в очах українців, змушений був втекти в росію. Українці за потреби здатні здійснювати діяльність взагалі без очільника. За відсутності керівника українці формують власну діяльність за допомогою горизонтальних зв'язків та системи домовленостей [13].

Для носіїв російської політичної ідентичності домінує потреба у верховному керівнику, який буде всі важливі рішення приймати самостійно. Такий стан російської політичної культури, коли прийняття рішень делегується лише правителям, а роль населення полягає у виконанні цих рішень, детермінований тривалими практиками авторитаризму. Саме тому у російському суспільстві спостерігається відсутність суспільних заохочень щодо проявів автономності індивіда. Навпаки, індивіди, що проявляють автономність, піддаються суспільному осуду. Врешті, це призводить до нівелювання відповідальності за власні дії [13]. Причому, населенням сприймається навіть негідна та злочинна поведінка правителів, оскільки на суспільному рівні карається жорстким осудом вираження власної позиції, яка відмінна від позиції влади. Це призводить не лише до прояву «стадного» інстинкту у підкоренні рішенням, продиктованим владною верхівкою. Така ситуація призводить до нівелювання відповідальності у представників російського суспільства за власні дії: якщо вони поводять себе злочинно за наказом влади, вони не вважають себе відповідальними за здійснені злочини.

Російській ідентичності більш притаманні прояви колективізму, ніж індивідуалізму. Для росіян «важливо не лише відрізнятись, а домінувати над нижчими за ієрархією членами групи (аж до проявів насильства та примусу) та всіляко демонструвати рівень статусу, який дає доступ до можливостей взаємодії з людьми співставного статусу» [13].

У російському суспільстві прояви індивідуалізму спостерігаються поміж осіб, що досягли вищих щаблів влади, до цього треба «дорости», заслужити. Лише особа, що знаходиться на вершині владної ієрархії має право висловлювати власну точку зору, має право на самопрояви. В такій культурі політичних відносин вважається нормою поступитися власними інтересами заради групо-

вих інтересів. Така поведінка від носіїв російської політичної ідентичності очікується як опція за замовчуванням, автоматична опція.

Для представників українського суспільства «готовність поступатися власними інтересами заради інтересів групи (навіть релевантної) – завжди свідомий, а не «автоматичний», вибір» [13].

Для росіян представники інших спільнот вважаються чужими, причому «чужі» в їхній системі сприйняття – це не «інші», «чужі» – це найчастіше «ворожі» спільноти.

Натомість для носіїв української політичної ідентичності представники інших спільнот сприймаються як «чужі», але це не обов'язково «ворожі», це просто «інші» спільноти.

У цілому, для носіїв української політичної ідентичності не має значення централізоване рішення влади, якщо ця влада втратила легітимність в їхніх очах. Українці у критичних ситуаціях швидко самоорганізуються і приймають рішення власними невеличкими групами. Для росіян важливі лише централізовані владні рішення, самостійно приймати рішення вони не готові: це карається суспільним осудом і вважається неприйнятним. Через таку «оптику» росіяни сприймають й інші народи. Наприклад, здатність українців до самоорганізації вони переважно називають анархією, не розуміючи, що, наприклад, різні українські волонтерські спільноти під час війни діють упорядковано, а не анархічно: вони допомагають владі вирішувати проблемні питання там, де влада не встигає їх вирішувати. Через таке нерозуміння росіянами інших спільнот «спроби взаємодії з Росією через «горизонтальну» взаємодію (домовленості, взаємні поступки) не лише будуть неефективними, вони будуть сприйняті як прояв слабкості та сигнал до посилення агресії, оскільки у логіці цього суспільства зрозумілими є лише «вертикальні» практики: сила, вплив, примус та істотно переважне та невідворотне домінування» [13].

Потужні Майдани в Україні (2004 р. та 2013-2014 рр.) продемонстрували здатність українців до самоорганізації на горизонтальному рівні. Російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 р., спричинила появу розгалуженої мережі невеликих спільнот, які взяли на себе відповідальність за забезпечення української армії, допомогу біженцям та ін. Ці спільноти діють незалежно від влади і досить часто допомагають владі.

Атомізація, тобто, роз'єднаність суспільства є сьогодні однією з домінуючих ознак російської політичної ідентичності. Причиною цього знову ж таки є давня традиція авторитаризму у політичній системі Росії. Адже за умов авторитаризму поміж людей подавляється їхня здатність формувати стратегії взаємодії на засадах консенсусу, нівелюється сама ідея можливості горизонтальних домовленостей. Відповідно, громадяни позбавляються відчуття відповідальності за той чи інший вибір у суспільній діяльності [13]. Внаслідок атомізації російського суспільства всілякі значні протестні рухи чи акції в Росії є неможливими, оскільки люди нездатні довіряти одне одному.

Атомізація російського суспільства вже давно вкорінена в російській політичній ідентичності. Про це свідчать вимірювання рівня соціального капіталу.

Під соціальним капіталом розуміється здатність соціуму до співпраці та самоорганізації, яка формується у суспільствах з високим рівнем довіри між громадянами. Тобто, високий рівень довіри між людьми детермінує активне формування структур громадянського суспільства. Звісно, така ситуація більш притаманна суспільствам з розвинутою демократичною культурою. У суспільствах з високим рівнем соціального капіталу люди швидко самоорганізуються для допомоги іншим, особливо у кризових ситуаціях.

З метою порівняння рівня соціального капіталу в українському та російському суспільствах звернемося до аналізу Індексів трансформації Бертельсманна (Bertelsmann Transformation Index). Ці дослідження проводяться німецьким Фондом Бертельсманна, який аналізує демократичні трансформації в різних країнах [17]. Фонд Бертельсманна здійснює аналіз демократичних перетворень у тих країнах, що стали на шлях демократизаційних трансформацій. Тобто, країни стабільної демократії не включаються у дослідження Фонду.

Індекси трансформації Фонд Бертельсманна оприлюднює раз на два роки. Адже для Фонду важливо відстежити тривалі глибинні демократичні зміни. Відповідно, в аналізі демократичних трансформацій задіяно більше п'ятдесяти показників. Шкала оцінювання кожного показника складає 10 балів. Тобто, більш високий бал означає більшу ефективність конкретної країни у певному напрямі демократичних трансформацій.

Одним із показників в оцінці просування держави на шляху демократичних перетворень є категорія «соціального капіталу».

Шкала вимірювання соціального капіталу складає від 0 до 10 балів. Більш високий бал свідчить про наявність згуртованості у суспільстві, про високий рівень самоорганізації та довіри між людьми, що сприяє ефективній горизонтальній співпраці.

Цікавими є показники рівня соціального капіталу в українському та російському суспільствах у їхній динаміці, згідно Індексу трансформації Бертельсманна (2006-2024 роки) [20; 21].

В Україні завжди були високими показники рівня соціального капіталу: у 2006 р. – 7 балів; з 2008 р. по 2014 р. – 6 балів; з 2016 р. по 2020 р. – 7 балів; у 2022 р. та 2024 р. – 8 балів [21].

Натомість російське суспільство характеризується низьким рівнем соціального капіталу: у 2006 р. – 4 бали; у 2008 р. та 2010 р. – 3 бали; з 2012 р. по 2022 р. – 4 бали; у 2024 р. – 3 бали [20].

Означені результати вимірювання рівня соціального капіталу підтверджують надмірну атомізованість російського суспільства, низький рівень довіри між людьми. Це також свідчить про низький рівень самоорганізації населення.

Натомість, українське суспільство здатне до швидкої самоорганізації та співпраці. Тобто, показники рівня соціального капіталу в українському суспільстві підтверджують високий рівень довіри між людьми, здатність прийти на допомогу іншим. І, дійсно, про це, наприклад, свідчать різноманітні волонтерські спільноти, що появились в Україні у зв'язку зі збройною російською агресією.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Здійснено розгляд ключових відмінностей між українською та російською політичними ідентичностями. Проаналізовано базові параметри української та

російської політичних ідентичностей в історичному ракурсі. Констатовано, що базовими параметрами для української політичної ідентичності є індивідуалізм, неприйняття авторитарного начала, волелюбність тощо. Ідея свободи здавна була вплетена в ментальність українського народу. Натомість, в ментальності російського народу (московитів) здавна рабська покора вважалася чеснотою. За згадками очевидців, московити вважали обман доказом великого розуму, вони не соромляться виявленій брехні.

Від носіїв української політичної ідентичності не варто очікувати автоматичного підкорення начальству, оскільки для українців важливим є авторитет та легітимність керівника. Від нелегітимного представника влади, який ще й діє незаконно, українці можуть позбутися.

Потужні Майдани в Україні (2004 р. та 2013-2014 рр.) продемонстрували здатність українців до самоорганізації на горизонтальному рівні. Російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 р., спричинила появу розгалуженої мережі невеликих спільнот, які взяли на себе відповідальність за забезпечення української армії, допомогу біженцям та ін. Ці спільноти діють незалежно від влади і досить часто допомагають владі.

Для носіїв російської політичної ідентичності домінує потреба у верховному керівнику, який буде всі важливі рішення приймати самостійно. Такий стан російської політичної культури, коли прийняття рішень делегується лише правителям, а роль населення полягає у виконанні цих рішень, детермінований тривалими практиками авторитаризму.

Атомізація, тобто, роз'єднаність суспільства є сьогодні однією з домінуючих ознак російської політичної ідентичності. Причиною цього є давня традиція авторитаризму у політичній системі Росії. Внаслідок атомізації суспільства всілякі значні протестні рухи чи акції в Росії є неможливими, оскільки люди нездатні довіряти одне одному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вакулова Т. Ідентичність. Н.М. Хома (Ред.). Політологія: навч. енцикл. словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. Львів: «Новий Світ–2000», 2014. С. 237–238.
2. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ: Темпора, 2012. 304 с.
3. Кимлічка В. Лібералізм і права меншин. Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2001. 176 с.
4. Киридон А. Європейська ідентичність: оприявлення в умовах глобалізації. Глобалізований світ: випробування людського буття. Житомир, 2017. С. 35–42.
5. Кільманзеґр П.Г. Інтеграція та демократія. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох (Ред.). *Європейська інтеграція*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 33–50.
6. Куц Г.М. Лібералізм і демократія. *Віче*. 2007. № 12. Спецвипуск. С. 17-20.
7. Куц Г.М. Концептуалізація понять «національна безпека» і «державна безпека» у політико-правовому дискурсі. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. Харків, 2020. Вип. 1 (20). С. 139–153. DOI: <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.13>
8. Куц Г.М. Проблематика ідентичності в ліберальному контексті. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Питання політології»*. Харків, 2007. № 785. Вип. 10. С. 79–85.

9. *Політологія: енциклопедичний словник*. В.П. Мельник (Ред.). Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.

10. Руденко С. Український спадщинний дискурс поразки російської ідентичності. *Наукові записки НаУКМА: Історія і теорія культури*. № 7. 2024. С. 69-83. DOI: 10.18523/2617-8907.2024.7.69-83 URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a19a1da9-d7c4-4f67-9090-5bab2be7933d/content>

11. Рущенко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога. Харків: ФОП Павленко О.Г., 2015. 268 с.

12. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. Київ: Основи, 1994. 224 с.

13. Стародубська М. Хитросплетіння індивідуалізму та колективізму: Чому Росія розуміє лише силу і не є «братським» народом Україні. *Українська Правда*. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/27/7334943/>

14. Томпсон Е.М. Трубадури імперії: російська література і колоніалізм. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2006. 368 с.

15. Шевко В.Г. Російська ідентичність як дискурс та джерело агресії проти України. *Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі*. Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2022. С. 76–80. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0052076.pdf#page=76>

16. Яценко Н. Політична ідентичність: концептуалізація поняття. *European Political and Law Discourse*. Vol. 7. Iss. 6. 2020. P. 130–135. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-6/17.pdf>. DOI: 10.46340/eppd.2020.7.6.15

17. Bertelsmann Transformation Index. URL: www.bti-project.org

18. Bugajski J. A Guide to Russia's Rupture. 2022. URL: <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2022/07/Russias-Rupture-MS-full-web-version.pdf>

19. Castells M. *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society and Culture*. Volume 2. Oxford: Wiley-Blackwell, 2003. URL: [https://cdn.oujdaibrary.com/books/1001/1001-the-power-of-identity-the-information-age-economy-society-and-culture-volume-ii-second-edition-information-age-series-\(www.tawcer.com\).pdf](https://cdn.oujdaibrary.com/books/1001/1001-the-power-of-identity-the-information-age-economy-society-and-culture-volume-ii-second-edition-information-age-series-(www.tawcer.com).pdf)

20. Country Reports. Russia. Bertelsmann Transformation Index. URL: <https://bti-project.org/en/downloads?content=country&country=RUS>

21. Country Reports. Ukraine. Bertelsmann Transformation Index. URL: <https://bti-project.org/en/downloads?content=country&country=UKR>

22. Korb J.G. *Diarium itineris in Moscoviam Perillustris*. 1701. URL: <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/152048/edition/109708/content?ref=L3B1YmxpY2F0aW9uLzlxMDY0L2VkaXRpb24vMTg4MDY>

23. Kuzio T. Nationalism and authoritarianism in Russia: Introduction to the special issue. *Communist and Post-Communist Studies*. 2016. Vol. 49. No. 1. March 2016. Special Issue. P. 1–11. URL: https://krytyka.com/sites/krytyka/files/kuzio_introduction.pdf

24. Strategikon of Maurice. URL: https://dn710206.ca.archive.org/0/items/maurice-strategikon-dennis-1984/Maurice_Strategikon_Dennis_1984.pdf

Конфлікт інтересів: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2025

Стаття рекомендована до друку 17.11.2025

Опубліковано 30.12.2025

Halyna Kuts, D.Sc. in Political Science, professor,
professor of the Department of Political Science, Sociology and Cultural Studies,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Alchevskykh St., 29, Kharkiv, 61000, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7263-1958> e-mail: kuts.niss@gmail.com

Yurii Kuts, D.Sc. in Public Administration, professor,
professor of the Department of Public Administration and Civil Service,
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V.N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8629-012X> e-mail: koots.yuriy@gmail.com

UKRAINIAN POLITICAL IDENTITY VS RUSSIAN POLITICAL IDENTITY: DEMARICATION LINES

Abstract. The article is devoted to identifying the key demarcation lines between Ukrainian and Russian political identities. Particular attention is paid to the importance of conceptual demarcation between the notions of Ukrainian and Russian political identities in the context of Russia's armed aggression against Ukraine.

Political identities, like various forms of collective identities, are acquired phenomena. They undergo changes over a long period of time. It is noted that effective strategies for constructing political identities determine the formation of new traditions.

A comparison of the phenomena of Ukrainian political identity and Russian political identity is carried out, in particular in a historical context. The main differences between the Ukrainian and Russian types of political identities are identified.

It is argued that the categories of individualism, freedom, and rejection of authoritarian principles are key to Ukrainian political identity. For carriers of Russian political identity, the category of freedom does not hold significant value. On the contrary, servile obedience has long been considered a virtue within Muscovite society.

Carriers of Ukrainian political identity adopt a critical attitude toward representatives of power. Accordingly, one should not expect automatic submission to authority from Ukrainians. For citizens of Ukraine, the authority and legitimacy of the head of power are important.

For carriers of Russian political identity, the need for a supreme leader is essential. It is this leader who is expected to make all important decisions independently, while the population is required to execute them. This state of Russian political culture is determined by long-standing practices of authoritarianism.

It is stated that one of the dominant features of Russian political identity is atomization, that is, the fragmentation of society. Such a situation makes the formation of large-scale protest actions in Russia impossible, since people are unable to trust one another.

Carriers of Ukrainian political identity are characterized by the ability for cooperation and self-organization, which is formed in societies with a high level of social capital, where there is significant trust among people.

Keywords: *Ukrainian political identity, Russian political identity, Russian aggression, national identity, political culture, Ukraine, Russia.*

In cites: Kuts, H. M., & Kuts, Yu. O. (2025). Ukrainian political identity vs russian political identity: demarcation lines. *Theory and Practice of Public Administration*, 2 (81), 331–345. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2025-2-20> [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Vakulova T. (2014). Identychnist. N.M. Homa (ed.). *Politolohiya: navchalnyy entsyklopedychnyy slovnyk dovidnyk dlya studentiv VNZ I-IV rivniv akredytatsiyi*, Lviv: Vydavnytstvo «Novyy Svit–2000», 237–238 [in Ukrainian].
2. Guibernau M. (2012). *Identychnist natsiy*. Kyiv: Tempora. 304 [in Ukrainian].
3. Kymlichka V. (2001). *Liberalizm i prava menshyn*. Kharkiv: Tsentr Osvitnikh Initsiatyv, 176. [in Ukrainian].
4. Kyrydon A. (2017). Yevropeyska identychnist: opryyavnennya v umovakh hlobalizatsiyi. *Hlobalizovanyy svit: vyprovuvannya lyudskoho buttya*. Zhytomyr, 35–42 [in Ukrainian].
5. Kilmanzegg P.G. (2007). *Intehratsiya ta demokratiya*. Yakhtenfuks M., Kolyer-Kokh B. (eds.). *Yevropeyska intehratsiya*. Kyiv: Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylyanska akademiya», 33–50. [in Ukrainian].
6. Kuts H.M. (2007). Liberalizm i demokratiya. *Viche*, 12. Spetsvyppusk. S. 17-20. [in Ukrainian].
7. Kuts H.M. (2020). Kontseptualizatsiya ponyat «natsionalna bezpeka» i «derzhavna bezpeka» u polityko-pravovomu diskursi. *Suchasne suspilstvo: politychni nauky, sotsiologichni nauky, kul'turolohichni nauky*. Kharkiv. 1 (20), 139–153. DOI: <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.13> [in Ukrainian].
8. Kuts H.M. (2007). Problematyka identychnosti v liberalnomu konteksti. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya: «Pytannya politolohiyi»*. Kharkiv. 785, 10, 79–85 [in Ukrainian].
9. *Politolohiya: entsyklopedychnyy slovnyk*. (2014). Melnyk V.P. (ed.). Lviv: Vydavnytstvo LNU imeni Ivana Franka, 406 [in Ukrainian].
10. Rudenko S. (2024). Ukrayinskyy spadshchynnyy diskurs porazky rosiyskoyi identychnosti. *Naukovi zapysky NaUKMA: Istoriya i teoriya kul'tury*. 7, 69–83. DOI: 10.18523/2617-8907.2024.7.69-83 URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a19a1da9-d7c4-4f67-9090-5bab2be7933d/content> [in Ukrainian].
11. Rushchenko I.P. (2015). *Rosiysko-ukrayinska hibrydna viyna: pohlyad sotsioloaha*. Kharkiv: FOP Pavlenko O.H. 268 s. [in Ukrainian].
12. Smith A.D. (1994). *Natsionalna identychnist*. Kyiv: Vydavnytstvo Osnovy. 224 [in Ukrainian].
13. Starodubska M. (2022). Khytrospletinnyy indyvidualizmu ta kolektyvizmu: Chomu Rosiya rozumiye lyshe sylu i ne ye «bratskym» narodom Ukrayini. *Ukrayinska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/27/7334943/> [in Ukrainian].
14. Tompson E.M. (2006). *Trubadury imperiyi: rosiyska literatura i kolonializm*. Kyiv: Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko «Osnovy». 368 [in Ukrainian].
15. Shevko V.H. (2022). Rosiyska identychnist yak diskurs ta dzherelo ahresiyi proty Ukrayiny. *Aktualni filosofski, politologichni ta kulturolohichni problemy rozvytku lyudyny i suspilstva u dynamichnomu ta hlobalizovanomu sviti*. Kyiv: Tavriyskyy natsionalnyy universytet imeni V.I. Vernadskoho. S. 76–80. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0052076.pdf#page=76> [in Ukrainian].
16. Yatsenko N. (2020). Politychna identychnist: kontseptualizatsiya ponyattya. *European Political and Law Discourse*, 7, 6, 130–135. DOI: 10.46340/eppd.2020.7.6.15 [in Ukrainian].
17. Bertelsmann Transformation Index. URL: www.bti-project.org

18. Bugajski J. (2022). A Guide to Russia's Rupture. URL: <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2022/07/Russias-Rupture-MS-full-web-version.pdf>

19. Castells M. (2003). *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 2. Oxford: Wiley-Blackwell, URL: [https://cdn.oujda.library.com/books/1001/1001-the-power-of-identity-the-information-age-economy-society-and-culture-volume-ii-second-edition-information-age-series-\(www.tawcer.com\).pdf](https://cdn.oujda.library.com/books/1001/1001-the-power-of-identity-the-information-age-economy-society-and-culture-volume-ii-second-edition-information-age-series-(www.tawcer.com).pdf)

20. Country Reports. Russia. Bertelsmann Transformation Index. URL: <https://bti-project.org/en/downloads?content=country&country=RUS>

21. Country Reports. Ukraine. Bertelsmann Transformation Index. URL: <https://bti-project.org/en/downloads?content=country&country=UKR>

22. Korb J.G. (1701). Diarium itineris in Moscoviam Perillustris. URL: <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/152048/edition/109708/content?ref=L3B1YmxpY2F0aW9uLzIxMDY0L2VkaXRpb24vMTg4MDY>

23. Kuzio T. (2016). Nationalism and authoritarianism in Russia: Introduction to the special issue. *Communist and Post-Communist Studies*, 49, 1 (March Special Issue), 1–11. URL: https://krytyka.com/sites/krytyka/files/kuzio_introduction.pdf

24. Strategikon of Maurice. URL: https://dn710206.ca.archive.org/0/items/maurice-strategikon-dennis-1984/Maurice_Strategikon_Dennis_1984.pdf

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 14.10.2025

The article is recommended for printing 17.11.2025

Published 30.12.2025